

1

אונקלוס

תקנא שמות לא לב תשא

אֶל־מֹשֶׁה כְּבָלְתוֹ לְדַבֵּר אֵתוֹ בְּהָרִי
 סִינַי שְׁנֵי לַחַת הָעֵדוּת לַחַת אֲבָן
 בְּתַבִּים בְּאַצְבָּע אֱלֹהִים: לְבַדָּא וַיֵּרָא

מֹשֶׁה כִּד שִׁיבִי מִיִּצְרָאֵל עִמָּה
 בְּטוֹרָא דְסִינַי תְּרִין לַחֵי סְהוּרָא
 לַחֵי אֲבָנָא כְּתִיבִין בְּאַצְבָּעָא דִי:
 א וַחֲזָא עִמָּא אֲרִי אַחֲרֵי מֹשֶׁה

לקט בהיר

רש"י

הקב"ה לישראל, ולמחרת התחילו צנדצת המשכן
 והוקם בלחוד צניסן: כבלתו. ככלתו כחייב חסר(יח),
 שנמסרה לו תורה במחנה ככלה לחתן, שלא היה
 יכול ללמוד כולה בזמן מועט כזה (תנ"י - נדרים ל"ח),
 דבר אחר מה כלה מתקשעת צכ"ד קשועין הן
 האמורים צספר ישע"י (ישע"י ג) אף תלמיד חכם לריך
 להיות צקי צכ"ד ספרים (ש"ר - תנ"י): לדבר אתו.
 החקים והמשפטים שבאלה המשפטים י"י: לדבר
 אתו. מלמד(י) שהיה משה שומע מפי הגבורה
 וחורין ושועין את ההלכה שיהיה יחד (ש"ר - תנ"י):
 לחת. לחת כתיב(י) שהיו שתיכן שוות (ש"ר):

בח) חסר וא"ו אחר הלמ"ד שלא כנהוג, וניתן לדרוש, (וימן
 לו) הקב"ה למשה את התורה (ככלתו) כאלו הייתה התורה
 כלתו של משה, ומשלו לכלה ולא למתנה אחרת, כי היא היא
 המתנה הכי גדולה במושג אשה משלחת כלה נאה וחסידה
 אשר תשוקת חכמתה והשגתה נמשלה לאהבה וכסופת נפש
 עד אין לשער, ובפרט אלל אדונינו משה מקור התורה אשר
 בזמן מועט קנה והשיג אותה ונעשה בעליה (במ"ח), ומציא
 גם הד"א, כי אין סתירה לצי' הדרכים, והא' נהא תליא, אבל
 פשוטו לא הביא שפשוט הוא, ומה שהביא הדרוש, משום
 שלפי פשוטו היל"ל בכלותו צני"ת, כלומר בעת כלותו לא
 צכ"ף הדמיון (ב"ב): (כט) רש"י לשיטתו שמלכת
 המשכן לא נאמרה למשה צמ' ימים הראשונים, גם צא

לאפוקי שאין פירושו לדבר אלו מה שכתוב בלוחות, שהענין יבחישי זאת, שהלא עשרת הדברות כלה לדבר מיד במעמד הנוכח
 והלוחות לא קבל רק בסוף מ' יום (ב"ב): (ל) מדלל אמר לדבר אליו, הגם שלפי פשוטו נכון ג"כ לדבר אלו, אבל לשון
 היומר מכון והרגיל והמבורר לומר אליו, כי חיבת אלו כולל צ' פירושים יכול להיות פירושו אליו ויכול להיות פירושו עמו
 ביחד, משא"כ חיבת אליו (בא"י): (לא) פי' חסר וא"ו הרבים שבין חיי"ת לחיי"ו, ובפרט שכל החיבה מיוחדת, כי צ'
 פעמים לחת למה, ודאי שלדרשה אחי כאלו נקוד לקח לשון יחיד שמחמת שזיים היו נדמין לאחד (מ"ל):

אור החיים

זכרון הכתיבה(י), עוד יש להעיר למה איחר ה' נתינת הלוחות עד זמן זה כיון שלא היו צבם חלל עשרת הדברים(י) ציום מתן תורה או למחרתו היה לו לחת הלוחות, אכן יחבאר הענין על פי דבריהם ז"ל (זוהר ח"ב צ"ג): שאמרו שכל המלות הלא המה בתוך תוכם של עשרת הדברים, והוא אומרו ויתן אל משה ככלותו לדבר אלו צבה סיני ומה דבר אלו צ' לוחות העדות פירוש כי הדברים בלוחות שם לו

אל עליון ואינו מן הראוי לחת לו הלוחות עד שיגמור הרשום צבם, ולזה גמר הדברים הנרמזים צבם בלוחות העדות(י) ונתנם לו ולא קודם, וצבה נתישבו שני הדקדוקים כאחת על נכון, וכפי זה מאמר שני לוחות נמשך עם ככלותו לדבר אלו וגו' ונמשך עם ויתן האמור בתחילת הכתיבה(י):

כתובים צאלצע אלהים. הכוונה צזה(י) על דרך אומרים ז"ל (תנחומא עקב) כי

אור בהיר

עולמו. קצ) ויהי ככלותו ויתן. קח) פירוש צשלמח אס היו כתובים צה המשפטים ומעשה משכן, מוכן שהיה רוצה קודם ללמדו ואחר כך ליתן לו צכתב. קט) צמשך מ' יום. קי) ויתן שני לוחות, לדבר אלו שני לוחות, ומוכרח אס כן לאחרו. קיא) כדי לקרב דבר זה מעט אל השכל אנושי מה שיכול אחון אדם לשמוע, אמשול לך משל צשמונחים על הטבלא תחיתות צרול דקות וקטנות מאוד מסודרים זה אלל זה בלי הפסק, וכל הטבלא מלא מהם, ואמה לוקח אכן שואבת גדול בידך הנקרא מאגנע"ט, ואמה מצייר צו צאוויר סמוך לעבלא כעין אות אל"ף וציי"ת, ואו הגם שאיך נוגע ממש צתחיתות הצרול, עכ"ו הם נמשכים ונדקקים בהמאגנעט, ונשאר חקוק על הטבלא אות אל"ף וציי"ת כזה וכעין זה הסביר המחבר ז"ל כתיבת הלוחות, וקודם הקדים ג' הקדמות, א' שהלוחות הראשונים לא היו אצנים גשמיים, אלא היה אש

הָעַם כִּי־בִשַׁשׁ מִשָּׁה לָרַדְתָּ מִן־הַהָר
וַיִּקְהַל הָעַם עַל־אֹהֶרֶן וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו

מִמַּחַת מִן טוֹרָא וְאַחַבְנֵשׁ עִמָּא
גַּר אֹהֶרֶן וְאָמְרוּ לָהּ קוּם עִבְד

לקט בדיר

רש"י

(א) פ"י הגם שאמרו שפי' תצת בשש איחור, אעפ"כ
מדאמרה הכתוב בלשון זה, הרי אומר דרשוני אל תקרי
בשש אלא באו שש המדובר, מכאן שאמר להם שיבא בשש
שעות דהיינו קודם חצות היום (גמרי), ובלא זה בהכרח
שאימר להם זמן מוגבל ביום, שאל"כ היאך ראו שאימר הלא
עוד היום גדול, ועד שנשאל כל היום אין כאן איחור
(בד"א): (ב) אין הפי' שיתחיל החשבון מבין השמשות,
ויום ז' בסיון לא יהיה נחשב כלל, שא"כ כלים המ' יום בליל
י"ח בתמוז והוא בא ב"ו, אלא הפי' שיום ז' בסיון לא נחשב
רק לחצי יום שהרי אין לילו עמו, ובבקר של ח' סיון נשאל
יום אחד, וחדש סיון מלא א"כ א' בתמוז בבקר נשאל כ"ד
יום ובי"ז בתמוז נשאל עוד י"ו יום סך הכל מ' יום, ואז בא
משה, אבל השטן חשב להם חצי יום של ז' סיון ליום אחד
ואמר שצריך לבא ב"ו בתמוז שכבר אנו בתוך יום הארבעים,
בזה לא קשה עוד קושיית החוק' בשבת (ג"א), וכן הוא ברש"י יומא ד': (ג) הכרתו מלקמן מחיבת זו"ה שהראה להם
אלצבו מאחר שלא האמנוהו: (ד) פי' גם הם ידעו שזמן ביאתו ב"ו והמעשה שנקהלו על אהרן היה ב"ו או באמת היה

(ה) כי בשש משה. כהרגומו לשון איחור, וכן (שפי'
י: כ"ח) בשש רכבו, ויחילו עד צום (סס ג' כ"ה), כי
שעלה משה להר אמר להם לסוף ארבעים יום אני
לא בתוך ו' שעות" כסבורים הם שאותו יום שעלה
אין המנין הוא והוא אמר להם שלימים ארבעים יום
לילי* עמו" ויום עלייתו אין לילו עמו שהרי ב'ז'
בסיון עלה נמלא יום ארבעים בשבעה עשר בתמוז,
ב"ז צה השטן וערצב את העולם והראה דמות
חשך ואפלה וערצוביא לומר ודאי מת משה לכך בא
ערצוביא לעולם אמר להם מת משה" שכבר באו שש
שעות ולא בא וכו' כדאיחא במסכת שבת (פ"ט), ואי
אפשר לומר שלא טעו אלא ביום המעונן בין קודם
חצות בין לאחר חצות", שהרי לא ירד משה עד יום
וינו נטחאות - ולי

אור החיים

יתברך בדמות אלצבו כנגד הלוח כשעור שטח אברי
האזניות כדי שלא יהיה חרות אלא את אשר ילייר
כנגדו ולד עולם תוקף אורו יתברך לא היה אור של
הלוחות יכול עמוד בכל המקום אשר יכווין כנגדו
אלצבו אלהים והיה נאכל או מתלמס ללדין והיה
נשאר כל אשר ילטייר כנגדו חלול ולזה נכתבו משני
עצריהם, והוא אומרנו (ל"ב ע"ז) חרות על הלוחות
ולא אמר חרות בלוחות שיהיה נשמע שעשה חרות
בלוחות" אלא על, פירוש שהיה מניח אלצבו ב"ה
על הלוחות" בדמיון לורת האות וצוה נחרתו
האזניות של עשרת הדברים:

(לב) **א. וירא** העם וגו' (פ"ד) פירוש צעיני
השכל, או על דרך אומרם ז"ל
(שבת פ"ט) שצא שטן והראה להם דמות חשך

הלוחות נחצבו מתחת כסא כבודו יתברך, ואולי כי
זה הוא שרמז באומרנו מעשה אלהים פירוש מעשה
הוא הכסא והבן, וכבר נתפרש כי יש בחינות רבות
לזרות הקדושה בסוד (קבלת ה') כי גבה מעל
צוה וגו' וגבהים ולא ולמד ממעשה הנפלא שהוצא
בספר הזוהר הקדוש (ח"צ נ"ח) כשעלה משה
למרום ופגע במלאך סנד"ל וכו' ואחר כך במלאך
גט"ט והיה ירא מלאך מאשו של מה שלמעלה
זמנו פן ישרפהו וכן וכו'. והנה אמר הכתוב
(דברים ד') כי ה' אלהיך אש אכלה הוא כי אשו
הקדושה היא אוכלת כל אש זולתה, והודיע הכתוב
אופן כתיבת הלוחות במה נכתבו ואמר כתובים
באלצבו אלהים פירוש כי היה ה' מלייר לורת האות
באלצבו כביכול פירוש בחינת אור אחד מאורו

אור בדיר

יחזי נחצבים ממקום רוחני, ב' שמדרגת קדושת אלצבו חלקים הוא למעלה יותר ממדרגת אש הלוחות, והקדמה הג' כשנתקרב אש רוחני
של מדריגה גדולה אל אש רוחני של מדריגה קטנה ממנו, הוא מושכו אליו וכולשו ושורפו, וכלל בחוכו ענין מאגנע"ט. (קיב) כמו
שעשה חורש אבן שהכה במקצת בלוח ממש, לא כן הוא. (קיג) למעלה ממנו, ולא בחוכו. (קיד) וכי האין אפשר לראות

אונקלוס

שמות לב תשא

תקנה

קוֹם | עֲשֵׂה לָנוּ אֱלֹהִים אֲשֶׁר יִלְכוּ
 לְפָנֵינוּ בַיָּזָה | מֹשֶׁה הָאִישׁ אֲשֶׁר
 הָעֵלְנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא יִדְעֵנוּ מָה

לָמָּה דַחְלָן דִּי־הֲכֹון גְּרַמְנָא אַרִי
 דִּין מֹשֶׁה נִבְרָא דִי אֶסְקְנָא
 מֵאֶרְעָא דְמִצְרַיִם לֹא יִדְעָנָא מָה

רש"י

לקט בהיר

המחרת שנאמר (ו) וישכימו ממחרת ויעלו עולות:
אשר ילכו לפנינו. אלוהות הרבה איוו"י להם
 (פס"ב ס"ג): **כי זה משה האיש.** כמין דמות משה*"
 הראה להם השטן שנושאים אותו בחויר רקיע
 השמים (תהו' - שבת פ"ט): **אשר העלנו מארץ**
מצרים. והיה מורה לנו דרך" אשר נעלה בה, (לא
 ידענו מה היה לו) עתה לריכס אנו* לאלהות אשר
 שיטו נוסחאות משה. ה"ם

ומן ביאתו ב"ו, אלא שמהם בא בסוף שש שעות והם חשבו
 שכבר הוא ח' שעות וכדומה, זה לא יתכן, שהכחוז אומר
 בפירוש שמהם לא בא באותו יום, הרי שטעוהם היתה יום
 שלם לא רק שעות: (ה) מלשון תאזה, והגם שמיבת אלהים
 הוא לשון רבים בכל מקום, ואין לדרוש ממנו, וחז"ל בסנהד'
 דרשו זאת מפסוק ד' אלה אלהיך ישראל אשר העלוך בא"י
 ולא אמרו אשר העלך, ומיבת אלהיך ודאי שהוא לשון יחיד,
 ורש"י מקדים ומביא הדרוש כאן, משום שהתאזה כחוז כאן

ולא שם, ואין קפידא מהיכן הוא ההכרח, העיקר שנשמע שמה שאמרו כאן לשון רבים הוא משום שאו הרבה: (ו) דרשו
 זאת מתיבת "זה" המיותר והמראה באצבע על איזה דבר, ובגמ' הראה להם דמות מטמו, וכן הוא הגירסא בדפוס הראשון
 של רש"י דמות מטה, הכוונה שאפילו מטמו לא היה שם רק דמות, גם לומר שמת הוא באשר נושאים אותו במטה, אבל
 עיקר הכוונה להראות דמות משה: (ז) הוסיף זאת, שכלא זה מה זה נתינת טעם שזריכיס לאלוהות בעבור שמהם הוסיאם,
 אלא ודאי לומר שזריכיס לאמנעי ולמנהיג לפניהם בארץ, והראיה מיליאח מזרים (רא"ם), עוד יש להעמיס בדברי רש"י
 אלו, שהכחוז נתן טעם למה תבעו אלהים, לפי שמהם המנהיג שהיה בן אדם לא ידענו מה היה לו, לזה אין אנו רואים עוד
 באדם אמנעי אלא יהיה בו כח אלוהי שלא ימית לעולם ונהיה בטוחים בו (ד"ד), ועיין ברמב"ן ובאזהרה"ק ושאר מפרשים

אור החיים

ממה שאמר הכחוז (לעיל כ"ד י"ד) וכנה אהרן
 וחור עמכם ולא הזכירו בפסוק זה עם אהרן הרי
 זה מגיד כי ערוף טורף, ומפורש הדבר בדברי
 קבלה דכתיב (ירמ' ב') גם בכנפיך נמלאו דם
 נפשות וגו' כאמור צויקרא רבה (פ"י), ונראה לתת
 טעם למה שהרגוהו, ואולי כי כשלא ראה לעשות
 מעשיו מוכיחות כי חפץ להיות הוא אמנעי כמשה,
 ועיין בפסוק שאחר זה, לכן הרגוהו שלא ראו
 שיהיה אמנעי אדם לפי שיש בו בחינת הרצון
 הטבעי וכחותיו נמשכים בארציות והבין:

ואפילה וכו' ודמות מטמו של משה שמת, לזה אמר
 וירא העם עניינים הנזכרים והלדיקו הענין מטעם
 כי בא שש שהוא זמן שהגביל להם, וחולת זה לא היו
 עושים חשבון מדברי השטן הרמאי:

אשר ילכו לפנינו. דקדק לומר לפנינו" פירוש
 ללך כי ה' המוליא אותם מארץ מצרים
 הוא נעלם וגזוב מאד ויקר להם מקרה רע באין
 משגיח עליהם לזה יעשו כח מכחות לבא השמים
 שיהיה למטה לפניהם ולעולם לא מרדו צסיבה

ויקהל העם על אהרן. לריך לדעת טעם אומרו
 על אהרן, ואם לדבר אליו היה לו לומר
 ויקהל העם ויאמרו אל אהרן, אולי יכוין לומר כי
 נקהלו עליו להורגו ויאמרו קום וגו' ואם לאו וגו',
 ורז"ל אמרו (סנהדרין ז') שהרגו לחור וזה לך
 האות לדברינו, וטעם שלא נרמו בחורה הריגת חור
 כדי שלא יסאך רשומו ניכר בחורה לדורות עולם
 ובי' חס על כבוד עם בני ישראל ולא נכתב מעשה
 העגל אלא לטעם שאם חטא לצור אומרים להם
 כלך אלל לצור שנתקבלה חשוכתם על חטאם כאמור
 שם (ע"ז ה'). ואולי כי רמזה החורה הריגת חור

אור בהיר

ההעדר. קטו) ולא אמרו אשר יוליכו או ילמדנו.

הוה ליה: ב ואמר קהון אהרן פריקו קדשי דדהבא די באורני נשיכון בניכון ובנתיכון ואיתו קותי: ג ואתפריקו קד עמא ית קדשי דדהבא די באורניהון

היה לו: ב ויאמר אלהם אהרן פריקו נזמי הזהב אשר באזני נשיכם בניכם ובנתיכם והביאו אלי: ג ויתפריקו כל העם את נזמי הזהב אשר באזניהם

רש"י

לקט בהיר

ילכו לפנינו*: (3) באזני נשיכם. אמר אהרן בלבו* הנשים והילדים חסים בתכשיטיהם* שמה נתעב הדבר ובחוק כך יבא משה, והם לא המחיו ופרקו מעל* עלמן (פדר"ח מ"ה): פריקו. לשון לווית* מגזרת פרק ליחיד כמו ברכו מגזרת פרק: (ג) ויתפריקו. לשון פריקת משה, כשנעלו מאזניהם נמלאו הם מפורקים* מנזמיהם, דיסקריי"ר בלע"ז: את נזמי. כמו מנמי, כמו (ט) שינו נטחאות * לניהם * על תכשיטיהם * שכל - משל

שהאריכו לנצר שלא אלוהות ממש תבנו אלא שותף ואמנעי בצורת גשמי רח"ל והוא ע"ז ממש, וכנראה שגם דעת רבינו קן: (ז) ההכרח פשוט, למה דוקא נוס ולמה נשיכם בניכם ובנתיכם מה נפ"מ אחיה זהב הוא, וראינו שהם לא כן עשו שנאמר אשר באזניהם פי' באזני עמם (בא"י), ושם בפדר"ח שהנשים לא רצו ליתן מחמת זדקותן, והוא קבלת רז"ל, ורש"י אמר סתם לא המחיו ולא אמר למה לא המחיו שאינו מוכרת ע"פ פשוטו (צל"ד): ט) בהכרח לומר כן לפי הענין שאהרן צוה להם לפרוק, אבל חגיגה זו בניקוד זה יכול להיות פועל עובר לרבים, שאם בא לספר שהם נטלו אמר גם כן פריקו, מפני שתיבה זו משפטה לבא תמיד הפ"א בקמץ, גם בלוי ליחיד אומר פרק, לפי שתיבה זו מבנין הכבד וראוי להיות רי"ש בדגוש כמו דבר דברו או כפר כפרו אלא שהרי"ש אינו מקבל דגוש לזה נעשה מן הפת"ח קמ"ץ, שנמקום לומר פריקו נכרך הדגוש שהיה ראוי לבא ברי"ש ונעשה ממנו פריקו, וכן הוא בתיבת פרך וכל חגיגה שאות שני מן היסוד הוא רי"ש (ג"א): י) שלא אמר ופרקו או ויפרקו שיהיה פירושו שנטלו, וחסר זה מן הכתוב, אלא סיפר שנמלאו מפורקים, ולהמשך זה הוזכרו לפרש "את נזמי מנמי, שתיבת "את פירושו כאן מן, ומביא ראיה שמנינו כן (ג"א), ואמר הכתוב בלשון זה, שלא פריקו כל העם ברצון עמם אלא בפקודת גדליהם, וכאילו לא הם נטלו אלא נמלאו נטולים (רד"ק). ודקדק רבינו לומר פריקת "משה" שפי' חגיגת פריקה ענין הפרשה בנה ובהתאמתות ואמרה אהרן כדי להתעבב:

אור החיים

ראשונה אלא שרצו באמנעי, ואולי שחשבו שלא לוח כ' על היסוד האמנעי אלא כל עוד שיהיה משה, ולזה אמרו כי זה משה האיש וגו' (ט"ו), ואפשר כי טענת טעות ערופה צפיהם באומרם כי זה משה האיש אשר העלנו וגו' פירוש הרי לך ראיה כי לריך אמנעי שלא הוויאנו ה' בלא אמנעות שליח אמור מעתה כי יש לורך באמנעי, ומה שקראוהו אלהים על דרך אומרו (ז' א') ראה נתתיך אלהים לפרעה, ודברים אלו טעות גדולה הם, ועיין מה שפירשתי בפרשת יחירו (כ' ד'):
ב. ויאמר. פ"י) פירוש אליהם הוא שאמר כן ולבבו לא כן יחשוב:
פריקו. פ"י) פירוש אחס ולא הם, נזמי הזכב ולא זהב אחר, אשר באזני חס ישנם ולא מונחים בצרנו ולא שילבשו מחדש ואם לא דבר זה מעבב, גם אמר נשיכם בניכם ובנתיכם שלא להניח זהב על כולם ובאמנעות כל זה יתעבבו זמן מה, גם אמר והביאו פירוש ולא תשלחו על ידי שליח, אלי ולא לזולתי ולא על ידכם, וטעמו שדבר הנעשה על ידי רבים אין צו עיכוב ועל ידי יחיד יתעבב קלח

אור בהיר

קטז) שלכאורה מה טעם זה עושה לשאול אלוה באשר משה איננו, וכי משה אלהים היה. קיז) חגיגת אליהם מיוחדת. קיח) ומה נפקא מינה בדברים אלו, יאמר בפשיטות הבו אלי ובה.

וַיָּבִיאוּ אֶל־אֱהֲרֹן: ד וַיִּקַּח מִיָּדָם וַיַּעַר
אֹתוֹ בַּחֶרֶט וַיַּעֲשֶׂהוּ עֵגֶל מַסְכָּה
וַיֹּאמְרוּ אֵלֶּה אֱלֹהֵיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר

וַיָּבִיאוּ אֶל־אֱהֲרֹן: ד וַיִּקַּח מִיָּדָם וַיַּעַר
אֹתוֹ בַּחֶרֶט וַיַּעֲשֶׂהוּ עֵגֶל מַסְכָּה
וַיֹּאמְרוּ אֵלֶּה אֱלֹהֵיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר

←

רש"י

לקט בהיר

כ"ט) כללתי את העיר, מן העיר: (ד) ויצר אותו
בחרט. יש לתרגמו בשני פנים, האחד וילך לשון
קשירה"כ, בחרט לשון סודר, כמו (ישעי' ג' כ"ט)
והמטפחות והחריעים, וילך ככרים כסף בשני
חריעים (מכ"ב כ"ט), והב' וילך לשון לורה, בחרט כלי
לזמנות האורפין שחורטין וחורטין* זו לרות זכב
כעט סופר החורט* אותיות בלוחות"כ ופנקסין,
כמו (ישעי' ה' א') וכתוב עליו בחרט לנוש, וזהו
שחרגוס אונקלוס ולר יתיה בזיפא"כ, לשון זיוף, הוא
כלי לזמנות שחורטין זו זכב אותיות ושקדים
שקורין בלע"ז ניי"ל ומזייפין על ידו חותמות"כ: עגל
מסכה. כיון שהשליכו לאור בכור צאו מכשפי ערב
רב שעלו עמהם ממלרים ועשאוהו בכשפים, ויש
לזמרים מיכה היה שם שילא מחוך דמוסי בנין"כ
שנתמך* זו במלרים והיה בידו שם ועם שכחב זו
משה עלה שור עלה שור להעלות ארונו של יוסף
מחוך נילוס, והשליכו לתוך הכור וילא העגל"כ
(מנח"כ): מסכה. לשון מתכת"כ, דבר אחר קכ"כ
קנערין זהב היו זו בגימטריא* של מסכה (שם):
אלה אלהיך. ולא נאמר אלה אלהינו, מכאן שערב

יא) והוא משרש לָרַר, ואות הכפל דרכו לפעמים ליפול
ולהשמט, וכמו שמציא הראיה ממלכים שנעמן קשר ב'
חתיכות כסף בשני חריטים פי' כיסים, והוא חתיכת כגד או
עור שזופלים אותו מד' קנותיו וקושרים יחד הד'
קנות: יב) בשנים קדמוניות היו כותבים על לוח של
שעור בכתובת עץ והוא עץ, והיו האותיות שקועות בו כמו
על לוח חבן או זהב, וחורט כמו חורת כי עי"מ ומי"ו
מתחלפין (במ"ח): יג) ואם היה סבב כלשון ראשון היה
מתרגם פלדס שפירושו סדין, וכמו שתרגם יונ"ע נעמן
פלדסין: יד) לא דוקא שמוזייפין בגניבה, כי עיקר פירוש
חיתת זיוף הוא העתקת לורה מזורה, וכל מי שעושה חותם
בין זהיתר בין באיסור מוזייף הוא (במ"ח), אבל דבר זה
בכלל לריק ביאור שדבר פלא הוא מרש"י לומר שיהיה רב
זכב לורת עגל, אחמהה, ואפשר שהכוונה שהערב רב זיירו
בו לורות אלה שנקרא על שם אהרן לפי שעל ידו נעשה וכמו
העשייה בכלל שנאמר ויעשה (ג"א), או אפשר שהיה
מתעסק בו וצר לורות לצהלה ולריק, וכדי להרויח זמן, וגם
זאת לא בעגל עצמו אלא בדפוס העשוי כמין עגל לזוק לתוכו
הזהב, וע"י כישוף הערב רב נעשה מה שנעשה מאליו בלי
הדפוס (מ"ל): טו) שורת אבנים של בנין נקרא דימוס
(ג"א), ובסנהדרין ק"א: מיכה (למה נקרא שמו מיכה)

שנתמכך בנין ופירש"י נתמכך בנין של מלרים שנתנוהו בנין
אחה הרעות לעם הזה שעכשיו אם אין להם לבנים משימין בניהם של ישראל בנין אמר לו הקב"ה קוים הם מכלין שגלוי
לפני אילו הם חיים היו רשעים גמורים ואם תראה חנסה והוליא אחד מהם הלך והוליא את מיכה עכ"ל, ושם דף ק"ג: פי'
רש"י כשכתב משה את השם והשליכו על נילוס להעלות ארונו של יוסף בא מיכה והיינו דכתיב ועבר בים צרה
כשהעביר הקב"ה לישראל עבר מיכה עמהם שנידו השם לעשות העגל עכ"ל: טז) שור בן יומו קרוי שור, ופס עגל מיוחד
לשור בחור ויניק: יז) ולפי שהוליא הכתוב בלשון מסכה, ולא בן דרך הכתוב, שלא מצינו בשום מקום בחורה רק בלשון
ויקה ובלשון ארמי החכה, לזה הביא הרמז של גימטריא (מ"ל), גם המיכה בכלל מיותר שידענו שהיה זהב וניתן באש והיה

שנתמכך בנין ופירש"י נתמכך בנין של מלרים שנתנוהו בנין
אחה הרעות לעם הזה שעכשיו אם אין להם לבנים משימין בניהם של ישראל בנין אמר לו הקב"ה קוים הם מכלין שגלוי
לפני אילו הם חיים היו רשעים גמורים ואם תראה חנסה והוליא אחד מהם הלך והוליא את מיכה עכ"ל, ושם דף ק"ג: פי'
רש"י כשכתב משה את השם והשליכו על נילוס להעלות ארונו של יוסף בא מיכה והיינו דכתיב ועבר בים צרה
כשהעביר הקב"ה לישראל עבר מיכה עמהם שנידו השם לעשות העגל עכ"ל: טז) שור בן יומו קרוי שור, ופס עגל מיוחד
לשור בחור ויניק: יז) ולפי שהוליא הכתוב בלשון מסכה, ולא בן דרך הכתוב, שלא מצינו בשום מקום בחורה רק בלשון
ויקה ובלשון ארמי החכה, לזה הביא הרמז של גימטריא (מ"ל), גם המיכה בכלל מיותר שידענו שהיה זהב וניתן באש והיה

אור החיים

והם לא נתעבדו ועשו כל התנאים זולת הכוזבים
אמרו ז"ל (תנחומא) שלא ראו הנשים והביאו את
שלהם כדי שלא להתעבד:
ד. ויעשהו עגל. פירוש בעבור שנעשה על ידו
לא שעשאו הוא דכתיב (פסוק כ"ד)

והם לא נתעבדו ועשו כל התנאים זולת הכוזבים
אמרו ז"ל (תנחומא) שלא ראו הנשים והביאו את
שלהם כדי שלא להתעבד:
ד. ויעשהו עגל. פירוש בעבור שנעשה על ידו
לא שעשאו הוא דכתיב (פסוק כ"ד)

רַמְצָרִים: ה' וְחָזָא אֶהְרֵן וּבָנָא מְדַבְחָא קְדָמוּהִי וּקְרָא אֶהְרֵן וַאֲמַר חָנָא קָדָם יי' מְחַר: הַעֲלוּךְ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: ה' וַיֵּרָא אֶהְרֵן וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ לְפָנָיו וַיִּקְרָא אֶהְרֵן וַיֹּאמֶר

רש"י

לקט בהיר

רצ שעלו ממצרים הם שנקבלו על אהרן וחס שעשאוהו ואחר כך העטו את ישראל אחריו (שס): (ה) וירא אהרן. שהיה בו רוח חיים^(ל), שנאמר (תהי קיי כ) בתצנית שור אוכל עשב, וראה שהלליח מעשה שגון ולא* היה לו פה לדחותם לגמרי: ויבן מזבח. לדחותם (שס): ויאמר חג לה' מחר. ולא

שינוי נטחאות . ס

של מחכת אלה ודאי לדרשה (לבוש): יח) אין הפי' שראה צעינו הגשמי את רוח החיים, אלא שקשה לו לרש"י המשך וקישור זה, שראה, ויבן, ויאמר, מה ראה ראה שגנה ואמר, שמשמע שאם לא היה ראה לא היה בנה ואמר, לזה פירש שהאמת ידענו שהלליח מעשה שגון והראה נסים ונפלאות, וזאת הוא שראה, שאם לא היה ראה זאת לא היה בונה מזבח ולא היה אומר להם חג לה' וכו', אלא היה הולך

אור החיים

רצום ונכזדים לומר לדומם אלה אלהיך וגו', ולו יהיה שדיבר העגל באמצעות מעשה כישוף כמאמרם ז"ל (תנחומא) אף על פי כן זה יועיל לחשוב בו דבר אצל להעיד עדות שקר שזה הוא המוליא לא, אכן הנכון הוא כי אדרבה דדבריהם אלו גילו דעתם שאינם משתחווים ועושים אלוה אלא להמוליאם מארץ מצרים ונחכונו דדיבור זה להכין בו צניות האלכות שהוא המוליא ותהיה העבודה לחלק מהכל והרי הם כעובדים לכל והחלק היה הולך לפניהם והוא יענה להניקה ממנו^(יט), ולא היה צעוניהם לזרות כי הלא יש באדם חלק אלוה ממעל אלא כי לזד שהרכבתו אינה ממין המתקיים כרוח תשוב אל האלכים, ונחמנו לעשות הדבר להמשיך כח עליון דדבר המתקיים ויהיה מלוי חמיד לפניהם ולעולם לא עקרו אנכי ה' וגו' אשר הולאחיד מארץ מצרים אלא אמרו אלהי^(כ), ואולי כי לזה אמר העלוך לשון רצום לרמוז לכה תחתון כעליון ח"ו, ובאמצעות זה פגמו פגמים רצום ועשה ה' בהם שפטים, ועיין בפירוש פסוק (ח') סרו מהר מן הדרך וגו'. ונראה צעינו כי לא כל ישראל הסכימו על העשות אלא חלק מהם וחלק לא מיחו ושקולים היו דדבר^(כא) וחלק לא היה בהם כח

למחות, והנה מדקדוק אומרם אלהיך ולא אמרו ח"ו אלהינו וגו' הוליאנו זה יגיד כי קלח מהם אמרו זה לכולם ויש שהלדיק ויש שלא הלדיק, ורבותינו ז"ל אמרו (שמו"ר מ"ב) שערב רב שעלו עם ישראל הם העושים, ובהכרח לומר כי ישראל לא הסכימו בשעת מעשה שאם הסכימו הרי גם המה עשו שהמחשבה פועלת בעבודה זרה וגם לא מיחו ועל זה נעשו כללות ישראל זולת מעטי היכולת שבתן ה' לבם שלא נעה אחר הרע והמפורסמים דדבר הם בני לוי, והנה אחר שנעשה העגל בהכרח לומר שחלק מישראל עשו אחריו דכתיב (פסוק כ"ח) ויפול מן העם כשלשת אלפי איש ובהכרח שמישראל נפלו כמובן מאומרו (פסוק כ"ז) הכרו איש את אחיו וגו' את קרובו אם כן בהכרח לומר שחלק מישראל עבדו עבודה זרה בעדים והתראה:

ה. וירא אהרן. פירוש ראה דבר פלא כי לא עשה דבר אלא השליכו באש ואלא העגל

מעלמו:

ויבן מזבח לפניו. ולא אמר ויבן לפניו מזבח^(כב) שאז יהיה נשמע שלכבודו עשה והוא לא עשה המזבח לעגל אלא לפניו עשאו וכוונתו

אור בהיר

קיש) פירוש חלק אלוה שרנו להביא בעגל הזה הוא יענה מבוקשם וכל לרכיהם, בשביל אלוה עולם המוליאם ממצרים שהוא ניקח ממנו. קב) פירוש זה וגם זה חס ושלוס. קבא) פירוש היו פוסמים על שתי סעיפים, הסכימו ולא הסכימו. קבב) ולא אמר מה ראה, כי מובן מעלמו. קבג) והחילוק, שאם אמר ויבן מזבח, נשלים המאמר, ואחר כך אמר לפניו, זה אינו מעיקר המאמר אלא ציין מקומו של מזבח שהיה לפני העגל. כלומר, כמאמר, אלא אם ישים תיבת לפניו בתוך המאמר, מראה בזה שהיא

וַיִּשְׁכְּבוּ מִמַּחֲרַת וַיִּשְׁכְּבוּ מִמַּחֲרַת וַיִּשְׁכְּבוּ מִמַּחֲרַת
 וַיִּשְׁכְּבוּ מִמַּחֲרַת וַיִּשְׁכְּבוּ מִמַּחֲרַת וַיִּשְׁכְּבוּ מִמַּחֲרַת
 וַיִּשְׁכְּבוּ מִמַּחֲרַת וַיִּשְׁכְּבוּ מִמַּחֲרַת וַיִּשְׁכְּבוּ מִמַּחֲרַת
 וַיִּשְׁכְּבוּ מִמַּחֲרַת וַיִּשְׁכְּבוּ מִמַּחֲרַת וַיִּשְׁכְּבוּ מִמַּחֲרַת

רש"י

לקט בהיר

היום, שמה יצא משה קודם שיעבדוהו זהו פשוטו, ומדרשו בויקרא רבה (פ"י ג') דברים הרבה ראה אהרן^(ט), ראה חור בן אחותו שהיה מוכיחם והרגוהו, וזהו ויבן מזבח לפניו, ויבן (לשון זינה) מזבח לפניו, ועוד ראה ואמר מוטב שיתלה צי החסרון ולא צהס, ועוד ראה ואמר אם הם צונים את* המזבח זה מביא לרור חב מביא אבן וממלאת מללכתן עשוי* צבת אחת, מתוך שאני צונה אותו ומתעלל* במללכתי צין כך וצין כך משה צא: חג ליה. בלבו היה לשמים^(י), בטוח היה שיצא משה ויעבדו את המקום (ויקרא סג: ו) וישכרימו. השטן

לו, שהלא כבר עשה מבוקשם ורצונם ועשה מה שנילתו ומה עוד יעשה, אבל כאשר ראה נסי נסים לא היה לו ליתן לצימו שרץ לתקן מה שקלקל, לזה ויבן מזבח, ואמר דוקא למחר, כי מן הפתח ידע חשבון של משה שלא יבא עד למחר בבקר וחשב שער שימחילו בעבודה יצא משה, אבל השטן זרוס והשכימם קודם (מ"ל): (ט) מאחר שלא אמר הכתוב מה ראה אהרן דרשו חז"ל שכוונת הכתוב לתרץ כל מה שיקשה לנו על מעשה אהרן מתחלה ועד סוף, והם במספר ג', (א) הלא מחוייב היה למחות ומה ראה שלא מיחה, והתירוץ הבין שיהרגוהו, ובה לא הועיל כלום, ואדרבה, (ב) ומה ראה שעשה בעצמו, הלא עבר על לא תעשה לך פסל וגם לפני עור, וסכנת נפשות אין עוד, כי מאן יימר לן שהוא אומן

שינוי נוסחאות • ארז • עשויה • תשיט • יאני מתעב

ויכול לעשות, ומשני אדרבה מקר נפשו לחטוא כדי לזכות את ישראל, (ג) ומה ראה לבנות מזבח בעצמו, ומתוך שגם זאת עשה כדי להציל אותם, והנה הכרח לתרץ קושיא הא' מלאו חז"ל בכחוב שחיבת "לפניו" מיותר הוא ואין לו שחר שהיל"ל ויבן לו או ויבן לכבודו מזבח, ודאי שפירושו שהבין ממה שלפניו וצוה, ושחוט שסכנה הוא להוכיחם, ואחר שידענו זאת שכוונת אהרן לא היה לרעה חז"ש ידענו ב' תירוטים האחרים מסבא (מ"ל): (ב) שם הוי"ה זה שאמר הכתוב לא יוכל להאמר בלתי לה' לבדו (לא כן שאר השמות כגון אלהי או אדני), ובה העיד הכתוב שכוונתו לשמים, וגם שקר לא היה בפיו (הגם שמומר וחיוב יש באופן זה) כי בטוח היה וכו', ולא יקשה לך היאך היה העם מתרצה צוה ולא סקלוהו, כי כבר אמרנו שגם העם לא חשבו חמיכת זהב לאלהים ממש, אלא חשבו שיש בו רוח אלהים חז"ש ושופך ואמנעי בין האלקי האמיתי וביניהם, לזה לא היה סתירה לדעתם מה שאמר אהרן חג לה' (אודה"ח):

אור החיים

1. וישכרימו ממחרת וגו'. קשה למכ לא עשה ה' צ"ה הרגשה בשעת מעשה העגל חקף ומיד לומר למשה רד כי שחת עמך עד אחר שעבר יום המעשה ולמחרת אחר שהעלו עולות ושלמים, ועוד שאם היה מקפיד על הדבר חקף ומיד לומר למשה רד וגו' לא היו צאים לידי זכיחה לאלהים אחרים, ואין לומר שקודם אמר אליו אלא שמה נחשב להשיב חרון אף, שהרי בדברי ה' נאמר וישתחוו לו ויצחו לו הא למדת שדבריו

למקום יי, ולדברי הזוהר (ח"ב קל"ג). יכוין גם כן על נכון כי עשה לבל יפליא חז"ש והיה לו המזבח למאסר ככל מחוייבי מיתה, ואמר חג לה' מחר נתכוין לדחות השעה וכוונתו ומחשבתו בדבריו היתה לאלהי ישראל אחת כי שם זה הוא שם המיוחד יי, וישראל גם כן למכ שפירשתי כי לא נעקרה מחשבתם ואמונתם מה' אחת ואליו יכוונו אלא שרצו לקחת חלק ממנו שיהיה לפניכם אין דבר נגדיות לדעתם בדברי אהרן יי):

אור בהיר

מעיקר המאמר, ובה לומר שלכבודו חס ושלוס עשה המזבח. קבד) פירוש להקצ"ה. קבד) פירוש כשיראה השטן את המזבח בנוי בקדושה ירפע אחר מחמת יראת הכבוד, ואם כן נכון הוא חיבת לפניו, שהיתה כמו גדר לפניו. ומיכת "פליא" פי' יגבר ויעשה פלאות. קבז) פירוש כי שם אלקים או שם אל"ף דל"ת יאמר גם על חזן ממנו, כגון אלהים אחרים וכגון אדוני הארץ, מה שאין כן שם הוי"ה הוא מיוחד לו לבדו. קבז) על כן הסכימו גם הם, הגם שידעו ששם זה מיוחד הוא, וכוונת אהרן בלתי לה'

וְקָמוּ תְּחִיבָא: וְזַמְרִיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְאָכַל וְיִשְׁתּוּ וְיִקְמוּ לְצַחֵק: פ' וְיִדְבֵר

לקט בהיר

רש"י

זרזם כדי שיחטאו^(כ): ל צחק. יש במשמע הזה^(כ) גלוי עריות כמו שנאמר (ברא' ל"ט י"ג) ללחק צי, ושפיכות דמים כמו שנאמר (ש"ב צ"ג י"ד) יקומו נח הנערים וישחקו^(כ) לפנינו, אף כאן נהרג חור (תנח"י): (ז) וידבר. לשון קושי הוא^(כ), כמו (ברא' מ"ב ז') וידבר ר' יהודה אמר רב יודעים היו ישראל בע"ז שאין בה ממש ולא עבדו ע"ז אלא להחיר להם עריות, גם צפ' בהעלותך בוכה למשפחותיו פירשו ז"ל על עסקי משפחות (נח"י), אבל שפיכת דמים שאינו ידוע צריך ראייה שהיה שם: (ג) שחוק ונחוק היינו הן: (ד) לא בכל מקום תיבט וידבר לשון קושי, כי מן הסתם כשנאמר דיבור ואמירה אללה כגון וידבר ה' אל משה לאמר פירושו הקב"ה דיבר עם משה בכלל שנגלה אליו ודיבר עמו ואמר אליו כה וכה, אבל כשאין אחריו אמירה אין לו

אור החיים

היו אחר שזנחו למחרת המעשה, והגם שאמרו ז"ל (ע"ז ד'): לא היו ישראל ראויים לאוחו מעשה וכו' אלא שאם חטא לצור וכו'^(כ) אף על פי כן ישנו ללימוד זה גם אם לא היו זוכים שדיבור ראשון שאמרו אלה אלהיך הרי קבלה עליהם לאלוה, והגם שאמרו קלח מהם אמרו כן ולא כולם ולהאומרים ערב רב הם אמרו, על כל פנים שמעו ושחקו כולם, ובהכרח לומר שהמועטים הוא שלא הסכימו שאם היו המרובים היו עומדים עליהם והורגים את האומרים כן ואם כן הרי המרובין מתחייבים מדין ערב^(כ), ונראה לומר כי ללד שקדם ואמר ה' למשה כי שם יש צר ארבעים יום ואחר הארבעים יתן לו הלוואה כמאמרם ז"ל (שבת פ"ע.) צפסוק כי בשש משה שבאו שש שעות ביום הגבול של מ"ק' הא למדת כי נאמר לו מה' ששם יש מ' אשר על כן לא אמר לו ה' למשה לרדת מן ההר קודם המ' יום עד סופם ואז אמר אליו לך מן ההר, ואמרו רד אפרשנו במקומו, וכפי זה הגם שהרגיש ה' במעשה ישראל הרע מעת הקהלם על אהרן עם כל זה דבר אלהינו שאמר מ' יום יקום לעולם, ואם תאמר למה לא השב ה' מחשבות לבל

יכשלו, זו חקירה כללית בהנהגת הצורה עם צרואיו, וכבר כתבנו בפרשת בראשית (ו' ה') קלח מהטעמים המושגים אללינו, ובמה שלפנינו אין אנו צריכים לטעמים כי טעמו בלדו כי בהכרח שיהיה שם משה מ' יום לקבלת הלוואה ויש טעמים נסתרות לה' והנגלות לנו כנגד יצירת הולד, גם להודיע הדרגות של החורה מכל העולם ק"ה) שכל העולם נברא בששה ימים והלוואה בריאחם למ' יום וכמאמר רבי יוחנן לר' חייא (שמו"ר מ"ז) על מה שבזן שדות וכרמים וזיתים כי מכר דבר הניתן לששה וקנה דבר הניתן למ'. עוד יראה לי טעם אחר כי ללד שהחורה יש בה ד' דרכים כלליים והן מנין פרד"ס, ויש לך לדעת שהם מארבעה הדרגות אורות עליונים המתכנים בשם אלילות בריאה יצירה עשיה, הפשט אורו מאיר בעולם העשיה, רמז בעולם היצירה, דרש בעולם הבריאה, סוד בעולם האלילות, וכבר הקדמנו פעמים רבות שאין לך הדרגה בקדושה שאין גובהה עשרה והרי לפניך מ' ולזה היה שם מ' יום שלימים ואם היה חסר יום אחד היתה חורה חסירה אותה בחינה וישירים דרכי ה', ועוד יש טעמים רבים, ובזה אין קושיא

אור בהיר

ללדו. קבחה) ואם כן נוכל לומר שזמכוון לא עשה הקב"ה הרגש, כדי שיהיה להם על מה לשבז בחשונה, זה אינו. קבחה) הרי לך שהיה ברחבה על מה לשבז מיד בשעה ראשונה. קל) הרי שאמר להם לישראל קודם שעלה שיהיה שם מ' יום. קלא) פירוש כמה מדרגות גדולה החורה הק' מכל העולם.

חֲפָאֲתִי לֹא שִׁלַּחְתָּ: וְחֲפָאָה לֹא שִׁאֲלַתְּ: חֲאֹז אֲמַרְתִּי הִנֵּה
 ח הַיְדִינְךָ אֲמַרְתִּי הֵא עָלִית לְחַיִּי עָלְמָא כִּד
 בַּאֲתִי בְּמַגְלַת־סֵפֶר כְּתוּב עָלַי: אֵט לַעֲשׂוֹת-ג
 אַעֲסוֹק בְּמַגְלַת סֵפֶרָא רְצוֹנְךָ אֱלֹהֵי חֲפָצְתִּי וְתוֹרַתְךָ בְּתוֹךְ מַעֲיִ: L
 דְּאוֹרְתָא דְאַכְתִּיב

אֲמַטְלִתִּי: ט לְמַעַבְד רְעוּתְךָ אֱלֹהֵי רְעִיתִי וְאוֹרְתְךָ כְּלִילָא בְּמַצַּע מַעֲיִנִי:

רש"י

לשמוע: (ח) אז. נשעת מתן תורה אמרתי לפניך
 הנה באתי אליך במסורת נריתך (שמות כד) נעשה
 ונשמע. ודבר זה כתוב עדות עלי במגלת ספר

מצודת דוד

כרית ל'י. לשמוע אל דברי התורה אשר היא טובה
 בעיניך מזבח, וכן נאמר הנה שמוע מזבח טוב (ש"א
 טו כב): (ח) אז. בעת מתן התורה אמרתי: הנה באתי.
 לקבלה: במגילת ספר. כאשר כתוב עלי במגילת ספר, כתורה שאמרתי אז נעשה ונשמע: (ט) לעשות. וכאשר
 קבלתי עלי כן חפצי לעשותה, ותורתך שמורה בלבכי אשר היא מכלל המעיים:

מצודת ציון

(ט): שאלת. בקשת: (ח) במגלת. ענין אגרת. כמו מגילה
 עפה (וכמה ה א):

אבן עזרא

בהר סיני. והנכון בעיני, לא בקשת זבח, רק כרית
 לי אזנים שאשמע בקולך, כמו הנה שמוע מזבח
 טוב (ש"א טו כב): (ח) אז. אמר רבי מרינוס, כי דוד
 ידבר כנגד כנסת ישראל, וזה רמז לדבר אבותינו
 בסיני נעשה ונשמע (שמות כד ז). והנכון בעיני, אומר

רד"ק

פתח לי שאשמע קולך, גם לגמול החסדים שעשית
 עמי לא שאלת ממני עולה ומנחה אלא לעשות רצונך:
 כרית. מן כי יכרה איש בור (שמות כא לג): (ח) אז.
 בהרפאי מחוללי אמרתי בלבי כי לא תחפוץ זבח או
 מנחה אלא לעשות מה שצויתני, והנה באתי לפניך

מדרשי חז"ל

אלינו. מלמד שהיה רחבעם יושב בחיקו של דוד אמר
 לו עלי ועליך נאמרו שתי מקראות הללו עמוני ולא
 עמונית מואבי ולא מואבית. נעמה העמונית אמו של
 רחבעם ורות המואבית אמה של מלכות בית דוד. (יבמות
 עז). דבר אחר, רבות עשית אתה ה' וגו' אמר רבי
 חנינא בר פפא, כל פעולות שפעלנו אלינו כולם
 בשבילנו. למה כהו עיניו של יצחק כדי שיבוא יעקב
 ויטול את הברכות. רבי סימון אמר: כל נפלאות ומחשבות
 שחשבת כדי שלא יקבלו עובדי אלילים את התורה ולמה
 נראית כמחזור אחריהם כדי לכפול שכרנו. (כ"ד סה).
 (ח) אז אמרתי וגו'. דרש רבא: מאי דכתוב אז אמרתי
 הנה באתי במגלת ספר כתוב עלי, אמר דוד אני
 אמרתי עתה באתי ולא ידעתי שבמגלת ספר כתוב עלי.
 התם כתיב ולשתי בנותיך הנמצאות, והכא כתיב מצאתי
 דוד עבדי בשמן קדשי משחתיו. (יבמות עז).
 א"ר יוחנן משום רבי כנאה: תורה מגילה מגילה ניתנה

שנאמר: אז אמרתי הנה באתי במגלת ספר כתוב עלי.
 ר"ש בן לקיש אמר: תורה חתומה ניתנה שנאמר: לקוח
 את ספר התורה הזאת. ור' יוחנן נמי הכתיב לקוח, ההוא
 לבתר דאידיבק. ולר"ש נמי הכתיב במגלת ספר, ההוא
 דכל התורה כולה איקרי מגילה. אי נמי לכדרכי לוי
 דאמר שמונה פרשיות נאמרו ביום שהוקם המשכן ונכתבו
 כל אחת ואחת במגילה לבדה. (גיטין ס).
 דבר אחר, אמר דוד ככתבתי בספרו של אדם הראשון
 דכתיב גלמי ראו עיניך ועל ספרך כולם יכתבו וגו',
 לפיכך אני צריך לומר שירה לפניך שנאמר: אז אמרתי
 הנה באתי ואין אז אלא שירה שנאמר: אז ישיר משה,
 ואימתי לעתיד לבוא שנאמר: שירו לה' שיר חדש.
 (תנחומא).
 (ט) ותורתך בתוך מעי. וכי יש תורה בתוך מעיים
 והכתיב ועל לבם אכתבנה, אלא כך אמר דוד תבא
 עלי מארה אם אכלתי דבר שאינו מעושר. (תנחומא).

שיל"ת

ספר

תורת משה

על התורה

השלם והמפואר

שמות

מרבנו משה סופר זצוק"ל

בעל שו"ת וחי'דושי "התם סופר"

יוצא לאור במהדורה חדשה מושלמת ומפוארת

על ידי מכון להוצאת ספרים וחקר כתבי יד

ע"ש החתם סופר ז"ל

עיה"ק ירושלים תובב"א

מהדורת נוסענצווייג

תקעו תורת פרישת כי תשא משה

[קצד - קצה]

אהרן עשה את העגל שתהיה מידת הדין מתוהה כנגדו וישראל ינצלו וזהו מסירות נפש האמיתי

ויעשהו עגל מסכה.

(לכ ר)

כתיב בשמואל (שמואל-ב טו לב) ויהי דוד בא עד הראש אשר ישתחוה שם לאלוקים וכו'. אמרו חז"ל (סנהדרין קז ע"א) ביקש דוד לעבוד עבודה זרה, אמר לו חושי מלך שכמותך יעבוד עבודה זרה, אמר לו דוד מלך שכמותי יהיה נרדף מפני בנו, אמר לו חושי למה נשאת יפת תואר. וקשה מה היה הויכוח בין חושי לדוד מלך שכמותי יהיה נרדף מפני בנו, וכי מעתה הותרה הרצועה לעבוד עבודה זרה, ומה היתה תשובתו של חושי הלא נשאת יפת תואר.

כן נענה להם ועשה את העגל. ותימה גדולה הלא על איסור עבודה זרה יהרג ואל יעבור (סנהדרין עד ע"א), ואיך מלא לבו לעבור עבירה זו, הגם שעל עשייתה איננו ביהרג ואל יעבור אלא על עבודתה^{סו} (פרשת הכסף הל' עבודה זרה פ"ג ה"ט) מכל מקום אהרן קדוש ה' למה עשה כן מיראת הריגה, וגדולה [מזו] שאחר מעשה העגל נעשה כהן גדול, ומהיכן זכה לכך.

וייש לומר כן, בספרי מוסר הביאו בשם חסיד אחד שאמר אם היה נגזר מן השמים שעל מצוה נקבל עונש ועל עבירה נקבל שכר, הייתי עושה מצוה ולא עבירה מאהבת ה', אחרי שידעתי שרצון קוני היה לעשות מצוה הגם שמעניש אותי על כך, אף על פי כן לעשות רצונך אלוקי חפצתי^{סז} (לשה"כ תהלים מ ט), ומפרש שם זו מסירת הנפש האמיתי, כי אם מוסרים עצמנו למיתה עבור כבוד ה', אזי לא מסרנו נפשינו רק את גופינו ולא השלכנו נפשינו מנגד, אבל אם עושים דבר שעל ידי זה גורמים כריחת הנפש, שיודע שנפשו ירד לשאול לאברון, ואף על פי כן לא נמנע מלעשות זאת כי יתקדש השי"ת בזה, זו היא מסירת הנפש האמיתי. והנה אהרן הצדיק

וייש לומר כך, הנה באמת הענין נפלא עד מאוד, נשבע ה' לדוד מפרי בטןך אשית לכסא לך (תהלים קלב יא), וכסאו כשמש נגדי כירח יכון עולם^{סו} (שם פט לז-לח), ושכועה זו היתה אחר זו המעשה^{סז}, והקב"ה קרא לו דוד עבדי (שם פסוק כא), ועבד זה אם הוא בין המצרים וצוקה לא יכול לעמוד בניסיון וילך לעבוד עבודה זרה, הלא דבר הוא. ויש לומר מצינו שאהרן עשה את העגל מיראת העם, כתיב (להלן פסוק ה) וירא אהרן ויבן מזבח, דרשו חז"ל (סנהדרין ז ע"א) שהבין מזבח אשר לפניו שהרגו לחור, וירא שמא יהרגוהו גם אותו, על

סו. לשה"כ: "זרעו לעולם יהיה וכסאו כשמש נגדי: כירח יכון עולם ועד בשחק נאמן סלה". סז. ברד"ק (שם קלב א): "אמר דוד זה המזמור בשעה שבנה המזבח בגורן ארונה היבوسی על פי גד הנביא". וזה היה אחר מעשה דאבשלום כמבואר ברד"ק שמואל-ב כד א. סח. ראה דרכי תשובה י"ד ס"י קנז סק"ג שהביא מתלוקת הפוסקים בזה. סט. בליקוטי חבר בן חיים (ה"ב יג ע"א, ד"ה הערה) בשם מרן, כתב כן בשם חובות הלבבות שער אהבת ה', ואינו מפורש שם אולם רעיון זה יוצא מכלל דבריו.

[קצה - קצו]

הבין מזבח שלפניו היינו שראה את חור שנהרג על שמסר נפשו שלא לעשות העגל, ואם ישלחו יד גם בו אזי אין תקומה ח"ו לשונאי ישראל, אמר אהרן בלבו מוטב שיתקיימו ישראל ויאבד הוא ויהיה מדת הדין מתוחה נגדו והמה ימלטו (סנהדרין ז ע"א). אולם הבוחן לבבות ידע שכוננת אהרן היה לתכלית אהבת הבורא ב"ה שלא יאבד אומה שלמה, וגדולה עבירה לשמה (נזיר כג ע"ב), על כן נבחר הוא וזרעיו אחריו להיות כהנים גדולים.

בעבודת ה' שיאמרו זו תורה וזו שכרה, אמר לו חושי אל תחוש על כך, כי נשאת יפת תואר, ויאמרו הבריות דא גרם שיהא בנך אבשלום בן סורר ומורה ואתה את נפשך הצלת", וה' היודע מחשבות ידע את כוונת החסיד, על כן נשבע ה' לדוד מפרי בטנך אשית לכסא לך וכו'.

ובענין זה היה גם כן אצל דוד המלך, הוא היה מתירא מפני חילול השם אם מלך כמותו יהיה נרדף מפני בנו מה יאמרו הבריות שוא עבודת אלוקים (לשה"כ מלאכי ג יד), אין יתרון לאדם ולכל עמלו שיעמול (ע"פ קהלת א ג), על כן עלה לראש ההר להשתחוות לעבודה זרה לעין כל, למען יאמרו הבריות צדיק ה' בכל דרכיו ולא ישא פנים לשום אדם, והצבוע הזה נוטל ענשו כראוי לו, וזהו מסירת הנפש האמיתי מדוד החסיד. ומעתה מובן הויכוח בין דוד לחושי, חושי אמר לדוד מלך שכמותך יעבוד עבודה זרה ויחולל השם על ידך חס ושלום, אמר דוד מלך שכמותי יהיה נרדף מפני בנו, ויהיו נרפים

ויאמרו אלה אלהיך ישראל אשר העלוף מארץ מצרים. (לכ ר) איתא בסנהדרין ס"ג ע"א אמר רבי יוחנן אלמלא וי"ו שבהעלוף לא נשתייר משונאיהם של ישראל שריד ופליט, וברש"י (ד"ה אלמלא) דהשתא לא כפרו בהקב"ה לגמרי אלא ששתפוחו בדבר אחר. הקשו אותי מק"ק ויילנא הא מקרא מלא הוא בנחמיה ט' ח"י אף כי עשו להם עגל מסכה ויאמרו זה אלהיך אשר העלף מצרים, מפורש שאמרו העלף בלא וי"ו, וביותר תימה הלא גם אלה לשון רבים ולמה אמר דווקא וי"ו שבהעלוף. ונראה לענ"ד דהנה רש"י פירש (לעיל טו יא) דפירושו של אל הוא לשון תקיף וחזק, ולכן יתכן בו לשון רבים לומר אלקים שמורה על כוחות רבות, כי הקב"ה בעל הכוחות כולם ע"א, והנה המה אמרו אלה לשון רבים פירוש

'אלה' דהיינו כוחות רבים ולכן אילולי ו' דהעלף ה"ו כפירה לגמרי, ובנחמיה שאמרו 'זה' דהיינו כוחו לזה אמרו 'העלף' אבל שאר הכוחות המה למי שהמה לו

ע. כדרשת חז"ל (סנהדרין קו ע"א) למה נסמכה פרשת סורר ומורה לפרשת יפת תואר, לומר לך כל הנושא יפת תואר סופו שישניא בנו שילד ממנה ויהא סורר ומורה. (רש"ח סופר). עא. וכן הוא בש"ע אור"ח סי' ה' (ס"א) שיכין בשם אלקים שהוא תקיף ובעל היכולת ובעל הכוחות כולם. (מין ההתעוררות תשובה).

ספר

ערוגת הבשם

חידושי אגדה

על

חמשה חומשי תורה

אשר השאיר אחריו ברכה
הרב הגאון הצדיק המפורסים בכל קצווי ארץ
בתורתו וצדקתו חסידותו ופרישתו
מון **משה** בן הרב הגדול הצדיק חריף עצום
המפורסים בשם טוב מו"ה **עמרם** זצלה"ה

גריןואלד

מק"ק טשארנא

בעהמ"ח ספרי ערוגת הבשם ועוד
שהיה אב"ד ור"מ בק"ק הומנא ובק"ק קליינווארדיין
ואח"כ בק"ק חוסט יצ"ו
ושם חלקת מחוקק ספון

ספר בראשית

נערך ונסדר על ידי

הרב אהרן שפירא

נאראל - בני ברק

יוצא לאור על ידי נכד המחבר

יהושע בהר"ר דוד גריןואלד

ברוקלין

שנת תשע"א

קלא הנשם לך לך ערוגת

לה, אחות לנו קטנה זה אברהם שאיחה את כל באי העולם, צר קפרא אמר כזה שהוא מאחיה את הקרע קטנה, עד שהוא קטן היה מסגל מצות ומעשים טובים וכו', מה נעשה לאחותינו ציוס שידובר בה, ציוס שגור עליו נמרוד לירד לתוך כבשן האש, אם חומה היא נבנה עליה, אם מעמיד דברים כחומה נבנה עליה, ואם דלת היא נגור עליה, אם דל הוא צמנות ומעשים טובים נגור עליה לוח ארו וכו', אמר - אברהם - לפניו, רבון העולמים אני חומה, מעמיד אני דברי, ושדי כמגדלות זה חנניה מישאל ועזריה, אז הייתי בעיניו כמוצאת שלום, שנכנס בשלום ויאל בשלום, ע"כ.

וגראה לצאר צס"ד, על פי מה שראיתי בצפר אך פרי תבואה [פרשת לך ד"ה אמרי נא] צסס הגאווה"ק בעל ישמח משה [ראה פרשת כי משא ד"ה וכדי להבין] אהא דפליגי הפוסקים [שו"ע י"ד סימן קט] אי רשאי להחמיר על עצמו למסור נפשו על קידוש השם במקום שאינו מחויב על פי הדין. דעיקר הטעם דאין לו למסור נפשו, הוא משום דרחמנא אמר [ויקרא יב, ה] וחי בהם, ולא שימות בהם [ויומא פה, ט], וכל זה לעמא דבר, משא"כ בצדיקים שכל חיובם הוא רק לעשות רצון קונם, וכלא זה אין החיות נחשב בעינם לכלום, א"כ זה הוא בכלל וחי בהם דקאמר רחמנא.

וגראה לי, דמהאי טעמא דהרן שהיה מסתפק ואמר, אם נמרוד נולד אני אהיה משלו, ואם אברהם מנלח אני משלו [בראשית רבה לט, יג א], אע"ג דשוב מסר עצמו

ובזה יובן שפיר פירש רש"י ומדרש הג"ל, צהא דהקדימה התורה מיתת תרה אע"ג דעדיין היה צחיים עודנה שישים וחמש שנה. משום דהצרות יהוללו בצברהם, הימכן שלא קיים כיבוד אב ואם, והניח אציו לעת זקנתו. לכן כמנה התורה וימת תרה צחרן, וקשה הא לא שייך מיתה צמי שמניח בן אחריו כמו אברהם אציו ע"ה, אלא ע"כ משום דאיו מתיחס שוב אחריו, דהוי ליה כקטן שנולד, וא"כ שפיר קעצד אברהם אציו ע"ה, וזה נכון צס"ד.

ג) ויאמר ה' אל אברהם לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך [יב, א]. כל התורה כולה המה עצות, מגדול העצה יתצרך שמו, לדעת דרכיו. ואמרו רז"ל צפירקא דחסידא [אבות פק ג משנה א] עקביא בן מהללאל אומר, הסתכל בשלשה דברים ואין אתה צא לידי עבירה, דע מאין צאת, ולאן אתה הולך, ולפני מי אתה עמיד ליתן דין וחשבון. והיינו דרמזו קרא, דתוכל להגיע לשרשן ע"י דברים הנ"ל, דהיינו מארצך - על דרך [בראשית ג, יט] כי עפר אתה ואל עפר תשוב, וממולדתך - היינו מאין צאת, ומצית אציק - היינו אציק שבשמים, דלפניו יתצרך שמו אתה עמיד ליתן דין וחשבון. ומוסר זה הורה השי"ת צמחילת כניסתו של אברהם אציו ע"ה לקדושת הארץ.

ד) ויאמר ה' אל אברהם [יב, א]. צמדמש [בראשית רבה לע, ג] רצי צרכיה פתח [שה"ש ט"ז] אחות לנו קטנה ושדים אין

7 ←

ד. לשון המדרש: הוה חמן הרן, קאים פלוג, אמר, מה נפשך, אם נצח אברהם, אנה אמר מן דאברהם אנה, ואם נצח נמרוד, אנה אמר דנמרוד אנה, כיון שירד אברהם לכבשן האש וניצול, אמרין ליה דמאן את, אמר להון מן

הבשם

לך לך

ערוגת

קלב

בשער יחוד המעשה [פרק ה], דהי"ר הרע משתדל בכל עוז, אם אינו יכול להעבירו על דעת קונו, אבל עכ"פ שיחכוין בעבודתו לשם הנאחז, ולהזדיין בו צפני הבריות. והנה השי"ת אמר לו לאברהם ואעשך לגוי גדול וכו', ויש לפרש כוונת השי"ת צפני אופנים, או כמשמעו, ואצרכך בממון, ואגדלה שמך שאודיע טבעך בעולם וכו'. וכמו כן כאידך פירושא, ואעשך לגוי גדול, זהו שאומרים חלקי אברהם וכו', והיה צרכה, שאני קובע לך צרכה בשמונה עשרה. והנה הי"ר הרע השתדל להכניס בלבו של אברהם אבינו ע"ה, שבדאי השי"ת להבטיחו נחכוין בטוב עולם הזה, וכל הבטחות הללו על הנלחות המדומות נאמרו, אבל באמת, עיקר כוונת השי"ת היה על אידך פירושא. וזהו הנסיון של אברהם אבינו ע"ה, שלא נתפתה לעלת הי"ר הרע צוה. והיינו דאמר הכתוב, וילך אברהם כאשר דיבר אליו ה', דייקא, כפי כוונת השי"ת במה שאמר ואעשך לגוי גדול, ולא כפי מה שהיה אפשר להעמיס בדברי השי"ת כוונה שילך בשביל טובת עולם הזה.

וזוהו שפירש רש"י, לך לך, להנאתך ולטובתך, להנאתך קאי על הנאת עולם הזה, ולטובתך היינו טוב האמימי. דהבטחת השי"ת כולל גם שניהם, וא"כ הוי מצי לקיים צווי יתברך שמו באופן זה, ומ"מ אברהם אבינו הלך כאשר דיבר אליו ה', דייקא, וא"ש בס"ד. עוד נראה לי ענין נסיון הלזה, צריך עיון להבין, דהא בין אויבים ושונאים היה שוכן, שהפילוהו לתוך כבשן האש, ובדאי לא

לשריפה, מכל מקום לא היה ראוי לעשות לו נס. דבאמת בן נח אינו מצווה על קידוש השם [סנהדרין עד, ב], וא"כ אינו ראוי להחמיר על עצמו, דהוי בכלל ואך את דמכס לנפשומיכס אדרוש [בראשית ט, ה]. מיהא באברהם אבינו ע"ה זה היה החיות שלו לקדש השם, ואין חיותו נחשב לו לכלום בלא זה, שפיר היה ראוי למסור נפשו. משא"כ הרן כיון שנסתפק בדבר, א"כ באמת לא שפיר עבד שמסר נפשו במה שאינו מחויב בדבר, ועל פי זה יוצן שפיר מדרש הנ"ל.

L

(ה) ויאמר ה' אל אברהם לך לך מארצך וגו' [יב, א]. פירש רש"י לך לך, להנאתך ולטובתך וכו'. ולהלן כתיב [יב, ז] וילך אברהם כאשר דיבר אליו ה', כבר הערו המפרשים [ראה אור החיים הק' לקמן פסוק ז, ועוד] מה זהו הנסיון לאברהם אבינו שקיים צווי של הקב"ה אחרי שהובטח בכל הברכות והטובות הללו, גם מה שאמר הכתוב כאשר דיבר אליו ה', צריך ביאור.

ונראה בס"ד, דהנה רש"י פירש [שם ב] ואעשך לגוי גדול ואצרכך וגו', ואצרכך - בממון, והיה צרכה - שיהיו הברכות מסורים צידך וכו', ד"א ואעשך לגוי גדול, זהו שאומרים חלקי אברהם וכו', יכול יהיו חותמין בזולתו, ת"ל והיה צרכה, כך חותמין ולא בהם. וביאר בספר אוהב ישראל [ריש הפרשה], דהנה העיקר בכל עניני עבדות השי"ת שיהיה מנפוגו וך וכוונתו בלתי להשי"ת לבדו. וכבר האריך החובת הלבנות

אברהם אבא, נמלוהו והשליכוהו לאור ונחמרו בני מעיו, ויצא ומת על פני תרח אביו, וה"ד [בראשית יא, כח] וימת הרן על פני תרח וגו'.

בעזהש"ת

ספר

אך פרי תבואה

על התורה

אשר חברו האדם הגדול בענקים, הגאון הקדוש, שר
התורה, מופת הדור, איש אלקים, אור ישראל וקדוש,

מרן רבינו צבי הירש זצוקללה"ה זי"ע

אברק"ק ליסקא יצ"ו

מחבר ספר הישר והמוזב על מועדי השנה ומוגיות הש"ס

יוצא לאור במהדורה חדשה ומתוקנת
עם הוספות והשלמות רבות ונכבדות

על ידי נכד המחבר

צבי הירש פריעדלאנדער

הרב מליסקא יצ"ו

ברוקלין ניו יארק, שנת תשס"ג לפ"ק

כלל יניקה, והוא כמו שנדחה החושך מפני האור.

והנה אברהם אבינו ג"כ אמר לשרה אמנו שתעוזו מדתה מדת גבורה, רק שתשמש במדת החסד, ועל ידי זה לא יוכלו החילוונים לינק כלל מהם. וזה אמרי נא אחותי את, כמו אמור לחכמה אחותי את, שאין שם שום דין כלל במדת החכמה, ואם כן לא היו יכולין המזרים לינק כלל מהם. וזה (בראשית י"ב י"ז) וינגע ד' את פרעה נגעים גדולים על דבר שרי אשת אברהם, מחמת שלא היה שם דין כלל, ועל ידי האור נדחה החושך, ודוק.

*

74 אמרי נא אחותי את למען ייטב לי בעבורך וחיתה נפשי בגללך. ופירש רש"י יתנו לי מתנות. וקשה הא"ך יתכן שאברהם אבינו ירצה לקבל מתנות, ובפרט עבור מעשה כזה, הלא למלך קדום אמר (שם י"ד כ"ג) אם מחוט ועד שרוך נעל.

אמנם כבר אמרתי, דהנה לכאורה קשה על אברהם אבינו שאמר לשרה שתאמר אחי הוא, הא גבי גלוי עריות פסקינן (סנהדרין ע"ד ע"א, ובשלחן ערוך יורה דעה סימן קנ"ז סעיף א') דיהרג ואל יעבור. אמנם ניחא דפסקינן גבי אשה דתעבור ואל תהרג, משום לאסתר קרקע עולם ולא עבדה מעשה.

אמנם מוזאר בפוסקים (עי"ש בבית יוסף ובדרכי משה ובש"ך סק"ב) דגם בדבר שיעבור ואל יהרג, מכל מקום אם רוצה

להחמיר על עצמו מותר ליהרג ואל יעבור, והסכימו הפוסקים שזה הוא לחסיד ופרוש הותר ליהרג ואל יעבור.

והנה שמעתי בשם הרב הצדיק מאוהעל זל"ה (פרשת כי תשא ד"ה וכדי להבין) למה דווקא לחסיד ופרוש מותר ולא לאיש אחר, ומאי טעמא ישונה דינו משאר בני אדם. ותירץ שזה שאינו לריך להניח להרוג עצמו הוא משום דכתיב (ויקרא י"ח ה') וחי בהם, ולא שימותו בהם (וימא פ"ה ע"ב), אמנם לחסיד ופרוש שכל החיות שלו הוא תורה ומצות, ולכן מותר לו, שכתוב וחי בהם שכל החיות שלו הוא תורה ומצות, אם כן הוא מקיים צוה וחי בהם. אבל אדם פשוט אין ראוי לחבול בעצמו. אמנם על כל פנים חזינן דלדיק יכול למסור עצמו למיתה אף שלא מן הדין, ולכן חשב אברהם אבינו דילמא תרצה להחמיר על עצמה ולמסור עצמה למיתה שלא מן הדין, ולכן אמר לה שאם תרצה לעשות מצוה תוכל לעשות זו המצוה שתאמר אחי הוא למען ייטב לי בעבורך וחיתה נפשי בגללך, שצוה ג"כ תקיים מצוה, ודוק. L

*

עוד יש לומר, דגבי מלך קדום לא היה ראוי ליקח, משום דאין נהנין ממעשי ניסים (עיין תענית כ"ד ע"ב), וזה היה מעשה ניסים שאדם אחד יערוך מלחמה נגד כמה מלכים, ולכן לא היה רוצה ליקח. אבל כאן היה הדבר על פי טבע, שעל ידי לקיחת שרה יתן לו מתנות שהוא אחיה, ולכן מזה היה ראוי להנות. ויש לומר שזה השיב למלך

עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ

זה השער לה' צדיקים יבואו בו

בעזרש"ה

ספר

ישמח משה על התורה

הכינו וגם חקרו כבוד הרב הנאון הגדול חריף ובקי הצדיק הקדוש, בוצינא קדישא, חסידא ופרישא, אור ישראל וקדושו, רכבו ופרשו, מאור הגולה,

מו"ה משה איש האלהים מייטלבוים זצוק"ל

אב"ד דק"ק אוהעל

בעהמ"ח ספר שו"ת השיב משה וספר תפלה למשה על תהלים

חלק שני - שמות

הופיע אורו בראשונה בשנת הדר"ת זקנים בני כנים לפ"ק

וכעת נתחדש אורו ביתר שאת וביתר עז בתיקונים גדולים כמבואר בשער השני

בדקלן נ. י. • שבמ תשנ"ט לפ"ק

ובדי להצין דברי חכמים וחידושים, אקדים לפרש הגמרא בפסחים (דף נ"ג ע"ב) (כ"ה) שלא ליה שמעון בן שטח אלמלא תודום אתה גוזרני עליך נידוי, שאתה קרוב להאכיל קדשים בחוץ (כ"ו). איבעי להו תודום איש רומא גברא רבה הוא או בעל אגרופין הו' (כ"ז), תא שמע ועוד זו דרש תודום איש רומא, מה ראו חנניא מישאל ועוריה שמסרו עצמן על קידוש השם לכבשן האש, נשאו קל וחומר בעצמן מלפרדעים, ומה לפרדעים שאין מציוון על קדושת השם כחייב זהו (שמות ו' כח) וצאו צביתך וגו', אנו שמציוון על קידוש השם על אחת כמה וכמה, עד כאן. והנה יש לדקדק, (א) האיך מוכח מכאן שהיה גברא רבה, דבעי הגמרא למפשט מהכא. (ב) דקאמר 'עוד זו דרש', מכלל שדרש עוד איזה דרוש אחר, ואם כן אמאי לא הביא ההיא שדרש חוץ לזה. (ג) 'נשאו קל וחומר בעצמן', חיבת 'בעצמן' הוא אך למותר.

ורבינו ירוחם וסייעתו סוברים דרשאי להחמיר על עצמו וליהרג, ועל מצות עשה לכולי עלמא יעבור ואל יהרג ואינו רשאי להחמיר. ונראה לי לומר טעם על מה שמחלקין הפוסקים הנ"ל בין לא תעשה ועשה, דלעבור על לא תעשה רשאי להחמיר, ולבטל מצות עשה אין רשאי להחמיר, דהנה הקרא (ויקרא י"ג, ה') אלה המצות אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, דדייקין ולא שימות בהם, משמעו דוקא מצות עשה והבן, אך דהקבלה צאה אף בלא תעשה דפקוח נפש דוחה, אבל מ"מ אינו מפורש בהדיא רק בעשה, וכבר כתב הט"ו (עבודה דעה) (ס"י קי"ז) (פק"א) וצחושן משפט ס"י ב' (ד"ה טו) אמאי וכו' ולא דדבר המפורש (כ"ה), גם חכמים אין רשאין להחמיר והבן, ואם כן מובן החילוק שבין עשה ללא תעשה, ודו"ק.

והנה מנאור (ברמ"א) (בדברי משה יורה דעה ס"י קנ"ו פק"ג)

וצש"ך (שם פק"ג) דאם הוא אדם גדול חסיד וירא שמים, כולי עלמא מודי דרשאי למסור עצמו על קידוש השם אפילו על מצוה קלה. ולכאורה יש להפליא, הכי צש"ל שהוא חסיד וירא שמים ישמנה דינו, הלא כתיב וחי בהם. ונראה דהאי וחי בהם יש לפרש על שני פנים, אחד כפירוש רז"ל 'ולא שימות בהם כנ"ל. ב', שכל חימותו יהיה בהם, דהיינו שכל עשייתו ותועותיו ועסקיו יהיה רק בחורה ומצות וולתן לא יהיו לו שום חיית בעולם, וכל כך יהיה דבוק ונחמט עם החורה והעבודה והמצות עד אם ירצו להעבירה על אחת ממצות ה' יפסק חימותו. ואם כן לפי זה הוא להיפך, דרשאי למסור עצמו ואדרבה מצויה על כן.

והנה ידוע דהתורה ניתנה לפי מדריגת כל אחד ואחד, כמו שדרשו (שמו"ר פ"ה ט') בפסוק (מהלל טו, ד') קול ה' צבא, צבחו לא נאמר וכו' (כ"ט). ואם כן

והנראה לי, דהנה החוספת הקשו שם (ד"ה מה) על פירוש רש"י (ד"ה מה) דפירש מה ראו, שלא דרשו (ויקרא י"ג, ה') וחי בהם (יומא פ"ה) ולא שימות בהם, וזה לשונם: וקשה דהא צפרהסיא הו', ולכולי עלמא צפרהסיא חייב למסור עצמו אפילו אמצוה קלה. ומפרש רבינו חס דללם זה לאו עבודה זרה הו', אלא אינדרטא שעשה נצודנלר לכבוד עצמו, ולכן קאמר 'מה ראו', ועל זה משני הגמרא שפיר דהחמירו על עצמן, ע"כ.

והנה נחלקו הרמב"ם (יסוה"ט פ"ה ה"ד) ורבינו ירוחם (ציו"ד ס"י קנ"ו ס"א) בכל שאר מצות שבתורה חוץ מג' דברים, דהדין זהו דיעבור ואל יהרג אם אדם רשאי להחמיר על עצמו וליהרג ולא לעבור, והנה הרמב"ם סובר דאינו רשאי ומתחייב בנפשו,

— דרש משה —

קרבן כצליית הפסח) בלילי פסחים וע"ז שלא ליה וכו'. (כו) ר"ל דנראה כאוכל קדשים בחוץ. (כז) וברש"י: גברא רבה הו', ומפני כבודו לא גזרו עליו נידוי, או בעל אגרופין, ומפני היראה. (כח) ר"ל דבר המפורש בתורה להתירא. (כט) וז"ל המדרש: בא וראה היאך הקול יוצא אצל כל ישראל

תשובה ופשפוש במעשים (וכנ"ל דשקלים היינו לשקול את עצמו) לי יום קודם זמן הקטרוג, דבניסן הוא זמן קטרוג (ואם לא יזכו להגאל) כיון שאז היא עת פקידה לגאולה וכדברי השבט מישראל. (כה) עיי"ש בגמ' תרודוס איש רומי הנהיג את בני רומי לאכול גדיים מקולסין (וברש"י: צלויין ראשו על כרעיו על

משה

כי תשא

ישמח

שלד

שוב אף אחיך ממך, ולכאורה 'ממך' הוא שפת יתר, ולמה שכתבתי יצואר, דהנה לכאורה קשה אף אמרה לו 'צרת לך' לבטל מצות כיבוד אב ומחמת יראת עשו שמא יהרגו, הלא חסיד וירא שמים רשאי למסור עצמו בשביל שום מצוה, ומי לנו חסיד גדול מיעקב, ובודאי היה רוצה למסור נפשו ולא לבטל מצות כיבוד. ונריך לומר, דמה שאמרה לו שיצרת לאו בשביל עצמו, אלא בשביל שלא יעבור עשו על שפיכת דמים. והנה נצטת (דף ד' ע"א) פריך וכי אומרים לו לאדם חטא כדי שיזכה חצירך, והקשו החוספוס (ד"ה וי) הא צבכל מערבין (עירונין ל"ב:) אמרינן ניחא ליה לחבר דליעבד איסורא קלילא ולא ליעבד עם הארץ איסורא רבא. ותירצו התם כדי שלא יאכל עם הארץ טבל על ידו עכ"ל. היוצא מזה, דבמקום דהוא הוי הגורם אמרינן לו דליעבד איסורא קלילא כי היכי דלא ליעבד חצירו על ידו איסורא רבא, על כן כדין עשתה רבקה צמה ששלחה את יעקב מעל פני עשו, כדי שלא יבא עשו לידי עבירה דשפיכת דמים בהריגתו ליעקב, דאפילו בן נח מצויה על שפיכת דמים (פנהדיון י"ו.), ואין להקשות בזה וכי אומרים לו לאדם חטא וכו', - דהיינו שיגיע מזה ציטול מצות כיבוד אב ואם - כיון דיעקב הוא הייה הגורם להשאנה של עשו צמה שלקח הצרכות ממנו. וזה שאמרה 'צרת וגו' עד שוב אף אחיך ממך', 'ממך' דייקא, ר"ל שאתה הוא הגורם להאף שלו, ועל ידך צאה השנאה, ולזה מותר לך לצרות אף אם תצטול מצות כיבוד אב ואם, (ט) והבן.

אלל ההמונים אשר כל עסקם הוא צעיני העולם, אך צעת הפנאי ובהנתק מעליהם עול דרך ארץ אומרים מעשה ה' צדיהם, הנה צהם יהיה פירוש הפסוק הג"ל כפשוטו 'ולא שימות צהם' כפירוש הגמרא. אמנם כן אלל הצדיקים הדצקים תמיד צו יחצרך שמו, וכל עסקם ועניניהם סוצצים הולכים צחורתו ועבודתו, ופורקים מעליהם לגמרי עסקי העולם השפל, ומשפוקקים לתכלית האמיתי צאהצה עזה ונפלאה עד שעיקר חיותם היא רק צתוה"ק, צאלו יחכן הפירוש של הפסוק 'וחי צהם' כפירש הצ' הג"ל, וממילא מחיוצים למסור נפשם על כל עבירות ומצות הקלות, לאשר כי הן המה חיותם ממש, כנ"ל. (ח)

7 ← והנה לכאורה יש לדקדק בגמרא הג"ל, דמאי קל וחומר הוא זה מצפרדעים, דצשלמא הצפרדעים לא נתהוו אלל בשביל כך שימסרו עצמן על זה כידוע מדצרי רז"ל (י), אלל הם לא נצטוו על כך וקל וחומר פריכה הוא. אמנם על דרך צביארנו, דאם הוא חסיד ופרוש עד שכל עצמו וחיותו דצק רק צחורה ובמצות כנ"ל מחויב למסור עצמו על קידוש השם גם צכל עבירות, ניחא, והיינו דדייק לומר נשאו קל וחומר 'צעצמן', ר"ל צמה שהן 'עצמן' וחיותן הייה דצק צה', ועל פי צחינתם נשאו שפיר קל וחומר, והבן (ט"א).

וע"ז פי זה אמרתי לפרש מאמר רבקה אל יעקב (צפרשת חולדות) (צראשית ט, מג) צרת לך וגו' עד

— דרש משה —

נחש אפי' ע"י עקרב ואפי' ע"י צפרדע תדע לך שכן וכו', ואילולא הצפרדע היאך הייה פורע מן המצריים. (א) רבינו לא מסיק האיך מיושבים בזה יתר הקושיות שהזכיר אגמ' זו, ונראה הכונה בזה דמה שאמר 'עוד זו דרש' תורם איש רומא, הכונה להפירוש הצ' בהא ד'וחי בהם', דחסיד ופרוש שכל חיותו בעבודתו ית"ש מחויב למסור עצמו גם אשאר מצות התורה, וזה 'עוד זו דרש' היינו מלבד הפירוש הפשוט דרש פי' חדש בהא ד'וחי בהם שזה נכלל בדרשתו זה דנשאו הצפרדעים ק"ו וכדברי

וכל או"א לפי כחו, הזקנים לפי כחן הבחורים לפי כחן והקטנים לפי כחן וכו', שנאמר משה ידבר והאלקים יעננו בקול, בקול שהייה יכול טובלו, וכן הוא אומר קול ה' בכת, בכחו לא נאמר אלא בכח בכחו של כאו"א. (ב) כנראה כוונת רבינו לדברי המדרש (שמו"ר פרשה י' א') עה"פ (קהלת ה') ויתרון ארץ ככל הייה וכו', אפי' דברים שאתה רואה אותן כאילו הם מיותרין בעולם כגון זבובים ופרעושים ויתושין הן היו בכלל ברייתו של עולם וכו' ויתרון ארץ ככל הייה, אני עושה שליחותי אפי' ע"י

צינונים: (ח) ע"י לעיל בפ' לך (דף קנ"ד) על המדרש תנחומא ויאמר ה' אל אברם ר"ה והג"ל לבאר וכו', וע"ע בפ' שלח עה"פ ויקרא משה להושע וגו' את ה'.

(ט) ע"י לעיל בפ' וישב (דף שי"ג) שמבאר שם קצת באופן אחר, דהיה לו לצרחה לקבל עליו גלות דכיון שהוא הי' גורם קצת לזה.

והנה איתא במדרש (רבה וישן פפ"ד סי' י"ג) דבר זה היה יעקב נזכר ומעיו מתחמקין, אמר יודע היית יוסף שאחיק מבקשים להרגך ונודרזת למנזתי. והנה לכאורה קשה באמת על יוסף הנדיק, איך סיכן את נפשו בשביל מנות אצו הלל אחי בהם' כתיב ולא שימות בהם. אך באמת יש לומר דאין עליו אשמה על זה וכדין עבד, דקם ליה בשיטת הרמ"א דחסיד ופרוש בשאר דברים מותר למסור עצמו אף בשאר עבירות על קידוש השם, ומי לנו חסיד ופרוש כמו יוסף הנדיק. אך לכאורה יש להשיב על זה, דהנה ידוע דעונש של עשרה הרוגי מלכות היה לכפר על חטא מכירת יוסף, והנה קשה לפי זה לא היה צריך להיות רק תשעה הרוגי מלכות, כיון דראובן וזנימין לא היו שם, ויוסף גם כן לא חטא כיון דהוא הוא הנמכר. אלא ודאי צריך לומר דגם יוסף נכלל בחטא זה, כיון שסיכן עצמו בשביל מנות אצו ולא (היו) [היה] לו להעמיד את עצמו בסכנה וכדעת הרמב"ם ז"ל, לזה מוכרחים להיות עשרה. והנה מבואר בקדמונים (פרקי דר' אליעזר פמ"ו) דפנחס זכה להקרא אליהו לפי שקינא קנאת ה' לצאות ומסר נפשו על קידוש השם, והשליך את נפשו מנגד בהרגו את זמרי נשיא שבט מישראל בין (כ"כ) [כ"ב] אלף מישראל כידוע. ולפי זה מוכרחין אנו לומר דכדין עשה, כיון שקבל שכר על זה, דחסיד ופרוש מותר וכשיטת הרמ"א כנ"ל, והבן.

ובהקדים עוד, מה שנמלא כחוב (עי' בספר פתגמין קדישין עה"פ וכל אשר יעבור) בשם הגאון מהר"ש מאוסטרפאלי, לפרש הפסוק (ויקרא כו, לג) כל אשר יעבור תחת השבט העשירי יהיה קדש לה', דקאי על העשרה הרוגי מלכות שנהרגו על מכירת יוסף,

והיינו 'כל אשר יעבור, ר"ל שעברו מן העולם, היו 'תחת השבט', היינו שבטי יה לכפר על חטאם, ולפי זה לא היו צריכים להיות רק תשעה כנ"ל, כיון שיוסף לא חטא, אך כי ידוע דבשעת מעשה הצטרפו עמהם השכינה שלא יגלה מנפונם (וזהו ס"א קפ"ג: - תנחומא וישן סי' ב') ולזה נהרג גם העשירי שהוא רבי עקיבא לכפר על ה' כו' (יב), והיינו 'והעשירי' (ר"ל למה נהרג גם העשירי, הלא בהחטא לא היו רק תשעה) 'יהיו קדש לה'', והבן. והיינו דאמר לו 'אשריך רבי עקיבא שיצאתה נשמתך בחד' (ברכות ס"א:), ר"ל בשביל אחד, היינו השכינה כניכול והבן, עד כאן דבריו הקדושים.

ובבין אלא בראור הפליאה מזהר חדש הג"ל, 'אמר ליה עשרה סבי קטילו על מכירת יוסף', וכונתו היה לגלות לו הטעם שהיה עשרה ולא תשעה מחמת השכינה שהצטרפו עמהם, אבל לא ביאר לו בפירוש טעמו, והבין הוא דהטעם של העשירי הוא בשביל יוסף, שהוא גם כן חטא על מכירת נפשו לאחיו בשביל ציוו של אצו, ולכן השיב לו ואמר 'פנחס זה אליהו', והיינו דזכה לזה לפי שמסר נפשו בקנאו קנאת ה' לצאות כנ"ל ומוכה מכאן דחסיד ופרוש מותר כנ"ל, ואם כן גם יוסף כדין עשה, וממילא אין טעמו עולה יפה על עשרה הרוגים. ועל זה אמר לו 'רבי עקיבא לית ליה זכות אבות', ר"ל [ר' עקיבא] היה בן גרים כמבואר בגמרא (ברכות כ"ו:), ואם כן למה נהרג הוא, הלא מקור מחצבו לא היה משורש השבטים ואיך ייתן נפשו תחת נפש אחיה שבט מישראל, אלא ודאי מוכרח לומר דנהרג בשביל השכינה, והוא היה העשירי קדש לה', ולא כמו שעלה על דעתך דהעשירי היה בשביל יוסף כנ"ל, דבאמת יוסף כדין עשה. ועל זה השיב הוא, 'כתיב ומצני יששכר יודעי בינה לעתים',

— דרש משה —

גרים והוא תלוי במדה העשירית מדת מלכות כידוע, והב' מחמת שרבי עקיבא דרש את ה' אלוקיך תירא לרבות תלמידי חכמים (פסחים כ"ב:), נמצא השה כבודו לכבוד המקום ב"ה, וע"כ היה הוא התמורה להשי"ת, וזאת ידוע שר"ע הי' רועה כמובא בגמ' (כתובות ס"ב), וזהו התגלות רמזי קודש התורה'ק, 'וכל מעשר בקר וצאן' ר"ת וידעו כולם ל'מה מ'ת ע'קיבא ש'יהיה ר'ועה

רכינו, והבן. וזוה מיושב גם מה דמוכיה הגמ' מזה דגברא רבה הוה, דאחרי שאמר פירוש זה מסתמא היה הוא עצמו כמדריגה זו, כמו שפירשו המפרשים מה שמוכר כמה פעמים במס' אבות 'הוא היה אומר', מה שהוא הי' - זאת היה אומר, וכדמצינו כן כמ"פ, והבן. (יב) ועיי"ש בספר הנ"ל (פל"ח) שביאר דרכי עקיבא הוא היה התמורה לשכינה מב' טעמים, א' שהוא היה בן